

انتقال مالکیت تاسیسات و تجهیزات نفتی در قراردادهای بالادستی صنعت نفت و گاز

■ عباس کاظمی نجف‌آبادی^۱

استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی تهران

■ میترا اسلامی شهربابکی⁺*

کارشناسی ارشد رشته حقوق نفت و گاز، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی تهران

■ سینا باسلی زاده^۲

دانشجوی دکتری رشته مهندسی نفت، دانشکده مهندسی نفت، دانشگاه صنعتی امیرکبیر تهران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۵/۲ و تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۶/۱۱

صفحات: ۷۷-۸۸

چکیده

انتقال مالکیت دارایی‌ها به میزبان از موضوعات مطرح در قراردادهای بالادستی نفت و گاز است. با گذر زمان، انتقال مالکیت دارایی‌ها به صورت شرط ضمن عقد مورد توجه قرار گرفت اما این امر به دلیل عدم استقلال کافی شرط از عقد بحث برانگیز باقی ماند. با روش تحلیل محتوایی، رویکرد کشورها در خصوص انتقال مالکیت دارایی‌ها مورد تحلیل قرار گرفت. بررسی برخی از این قراردادها در حوزه صنعت نفت، نمایانگر این امر بود که انتقال مالکیت تاسیسات و تجهیزات نفتی به میزبان در قراردادهای مشارکتی دارای نتایجی به مراتب سودمندتر از قراردادهای امتیازی است و در قرارداد خدمت، از همان ابتدا مالکیت با میزبان است و منافع مرتبط با این مالکیت و انتقال نیز به میزبان تعلق می‌گیرد. سایر قراردادهای صنعتی نیز رویکردی متفاوتی دارد و برای مدتی مالک، پیمانکار است و بعد از آن دارایی‌ها به میزبان منتقل می‌شود یا از همان ابتدا میزبان مالک است و هر کدام در دوره‌ای که مالک هستند، ملزم به رعایت حقوق و تعهدات ناشی از مالکیت دارایی‌ها هستند. با آگاهی از این عملکردها در موقعیت‌های قراردادی مختلف می‌توان بهترین زمان انتقال مالکیت، انتقال فناوری، اموال اجاره‌ای و وضعیت اموال بلااستفاده را مشخص کرد و از بروز اختلافات احتمالی پیش‌گیری نمود.

واژگان کلیدی: اموال بلااستفاده، تاسیسات و تجهیزات نفتی، دانش فنی، شخص ثالث، شرط انتقال مالکیت، قرارداد بالادستی، قرارداد صنعتی.

۱ شماره‌نمبر: ۰۲۱-۴۴۷۳۷۶۱۶ و آدرس پست الکترونیکی: Abbaskazemi@gmail.com

* عهده‌دار مکاتبات

+ شماره‌نمبر: ۰۲۱-۴۴۷۳۷۶۱۶ و آدرس پست الکترونیکی: Mitra.eslamishahrbabaki@yahoo.com

۲ شماره‌نمبر: ۰۶۱-۳۳۷۷۴۶۰ و آدرس پست الکترونیکی: S.baselizadeh@aut.ac.ir

۱- مقدمه

پرداخته خواهد شد.

این شرط، قابیلت طرح مسائل مختلفی را دارد، مانند این که بحث انتقال مالکیت تاسیسات و تجهیزات به لحاظ زمانی و نحوه انتقال چگونه است؟ در بعضی از قراردادها، این انتقال مالکیت را در زمان ورود تجهیزات به کشور میزبان قرار می‌دهند، برخی این امر را در انتهای عملیات قرار می‌دهند و در برخی دیگر فرآیند انتقال مالکیت در طول اجرای قرارداد به صورت تدریجی صورت می‌گیرد. معمولاً هزینه این تجهیزات به عنوان هزینه‌های شرکت نفتی در نظر گرفته می‌شود که در محاسبه سهم کشور میزبان در قراردادهای مشارکت در تولید یا محاسبه مالیات در سایر قراردادهای موثر است [۵]. همچنین به دنبال آن هستیم که بدانیم آیا طرفین درگیر در قرارداد به طول دوره قرارداد و عمر مفید دارایی‌ها توجه می‌کنند؟ و آیا با انتقال مالکیت دارایی‌ها، فناوری و دانش فنی^۸ مربوطه نیز منتقل می‌گردد؟

با عنایت بر اهمیت انتقال مالکیت تاسیسات و تجهیزات، بررسی این موضوع به رفع خلأهای موجود در نگارش شروط قراردادی کمک شایانی می‌کند و می‌تواند مورد بهره‌برداری کشورهای مرتبط با نفت و گاز قرار گیرد.

۲- قراردادهای بالادستی (امتیازی، مشارکت و خدمت)

۲-۱- قراردادهای امتیازی، قراردادی است که در آن صاحب امتیاز تمام خطرات مربوط به سرمایه‌گذاری را پذیرفته است؛ اما در مقابل، دارای اختیار نسبی برای اقدام به اکتشاف و بهره‌برداری بوده و در عوض، مبالغی را تحت عنوان پذیره، حق‌الامتیاز و مالیات به دهنده امتیاز پرداخت می‌کند [۱۹]. این قراردادها به دو قسم سنتی و نوین تقسیم می‌شود. هرچند ادوات و تاسیسات مربوط به انجام عملیات نفتی، متعلق به صاحب امتیاز است که آنها را تهیه و به کشور میزبان منتقل کرده‌است؛ اما بعد از مدت طولانی استفاده در استخراج نفت، تصور نمی‌شود که صاحب امتیاز مایل باشد با انجام هزینه مجدد، آنها را از کشور میزبان خارج کند. از طرف دیگر، این ادوات و تجهیزات اگرچه مستهلک شده‌اند، اما می‌توانند برای کشور میزبان، مفید و مورد استفاده باشد. در واقع، اگر هزینه آن پرداخت نمی‌شد، یکی از دریافت‌های

مفهوم مالکیت همیشه در تغییر است اما به طور کل مالکیت از عنصر «مال»^۳ و «مالک»^۴ تشکیل شده‌است [۴]. نفت نیز موضوعات مختلفی در رابطه با کشورهای نفت‌خیز و شرکت‌های نفتی ایجاد می‌کند؛ اصل این رابطه میان شرکت‌ها و کشورها در قراردادهای نفتی (بالادستی، پایین دستی و تجارت نفت و گاز)^۶ منعکس می‌شود.^۷

از موضوعات مطرح در قراردادهای بالادستی، مباحث مربوط به مالکیت تاسیسات و تجهیزات نفتی است. محرمانگی و دسترسی دشوار به متن قراردادها باعث شده‌است جوانب حقوقی مربوط صنعت نفت و گاز دارای خلأ و ابهام بسیار باشد. اگرچه تحقیقاتی چند در زمینه قراردادهای پایین دستی کار شده است؛ اما مسئله انتقال مالکیت تاسیسات و تجهیزات به دلیل این که اصولاً به صورت شرط ضمن درج می‌شود و بر جنبه محرمانگی قرارداد تاکید دارد، نیاز به بررسی و ارائه راهکارهای مناسب در این زمینه دارد.

صنعت نفت، صنعتی سودآور و در مقابل هزینه‌بر است. تامین منابع موردنیاز پروژه، اجرای آن و افزایش دانایی و توان کشور نسبت به عملیات از قسمت‌های مهم پروژه است. بنابراین به دلیل اهمیت این موضوع برای کشورها، معمولاً یکی از بندهای قراردادها به مساله انتقال مالکیت دارایی‌ها اختصاص یافته است. کشورهای مختلف با توجه به شرایط خود دست به انعقاد قراردادهای می‌زنند و می‌توانند تجهیزات را وارد یا حتی صادر کنند یا می‌توانند از توان داخلی استفاده نمایند. موضع ضعیف یا قدرتمند کشورها برای سرنوشت تاسیسات و تجهیزات تعیین‌کننده خواهد بود، لذا لازم و ضروری است که ابعاد مختلف این شرط بررسی شود. خلأهای موجود در خصوص نگارش کتب و مقالات و غیره طلب می‌کند که بررسی‌های بیشتری صورت گیرد و با کندوکاو در خصوص این موضوع، واکنش کشورهای مختلف نسبت به انتقال مالکیت تاسیسات و تجهیزات در قراردادهای گوناگون دیده شود و مهم‌ترین عوامل موثر بر دستیابی منافع طرفین و راه‌های کاهش اختلافات و خسارات مشخص شود. بنابراین در این مقاله به این موضوع و این شرط قراردادی

۳ Property

۴ Owner/ Proprietor

۵ مال، موضوع مالکیت است و مالکیت نیز یک رابطه اعتباری است که بین مال و مالک ایجاد می‌شود؛ لذا این سه عنصر نباید با یکدیگر خلط گردند.

۶ Upstream, Downstream & Trade

۷ تاسیسات و تجهیزات را نیز می‌توان به دو دسته سطح‌الارضی و تحت‌الارضی

تقسیم کرد؛ یعنی تجهیزاتی که در درون چاه‌های نفت و گاز قبل از کاهنده اصلی چاه هستند را تجهیزات تحت‌الارضی (مانند تجهیزات حفاری، تکمیل چاه و چاه پیمایی) [۱۱] و بالای این موارد را تجهیزات سطح‌الارضی (مانند تجهیزات اصلی ثابت و جانبی) می‌گویند [۸].

۸ know-how

۳- زمان انتقال مالکیت

رژیم حقوقی حاکم بر مالکیت تجهیزات، تاسیسات، ماشین‌آلات و سایر اموال و دارایی‌های پروژه که توسط پیمانکار خریداری و به کشور میزبان وارد می‌گردد، در قراردادهای مختلف نفتی گوناگون و مختلف است. «به صورت تاریخی و براساس قراردادهای امتیازی، صاحب امتیاز مالک تمام تجهیزات موجود در منطقه قراردادی و خارج از آن جهت انجام عملیات نفتی بود. در این قراردادهای، زمانی که قرارداد امتیازی خاتمه می‌یافت و یا اینکه قرارداد مزبور فسخ می‌شد، اصولاً دو روش مورد استفاده قرار می‌گرفت. در روش اول حق مالکیت بر تجهیزات به کشور صاحب نفت منتقل می‌شد و در روش دوم، در صورتی که تجهیزات مزبور غیرقابل استفاده و دارای هزینه‌های بالایی باشد، پیمانکار موظف می‌شد که به‌نحو درست و استاندارد براساس رویه‌های بین‌المللی صنعت نفت به برچیدن تجهیزات فوق اقدام کند. اما براساس قراردادهای مشارکت در تولید و قراردادهای خدمت، کشور صاحب نفت یا شرکت ملی نفت اصولاً قبل از خاتمه قرارداد، مالک تجهیزات می‌گردند. در این نوع از قراردادها برای انتقال مالکیت تجهیزات به کشور صاحب نفت، سه روش مورد استفاده قرار می‌گیرد:

- **انتقال مالکیت تجهیزات در زمان نصب آنها بر روی میدان:** بر اساس این روش به محض استقرار تجهیزات بر روی میدان، مالکیت آن به کشور صاحب نفت منتقل می‌شود و پیمانکار می‌تواند از تجهیزات مزبور بدون هیچ هزینه‌ای استفاده نماید.

- **انتقال مالکیت تجهیزات در خاتمه قرارداد.**

- **انتقال مالکیت تجهیزات در زمانی که بازپرداخت هزینه‌های پیمانکار به پایان می‌رسد.** در تمام حالات فوق و زمانی که مالکیت تجهیزات به کشور صاحب نفت منتقل شد، پیمانکار می‌تواند به‌صورت رایگان از تجهیزات مزبور استفاده نماید؛ اما وظیفه حفظ آنها به‌صورت مناسب و انجام امور مربوط به بیمه از وظایف پیمانکار است.

درنهایت، اشاره می‌گردد که گاهی اوقات، پیمانکار به جای خریداری تجهیزات مورد استفاده خود، آنها را اجاره می‌کرد و همیشه این امکان وجود داشت که مالک اصلی تجهیزات مزبور درحالی که میدان در حال تولید است، خواستار تجهیزات خود

غیرمستقیم دولت‌ها بود. بنابراین تقریباً به‌عنوان یک شرط عمومی، در تمامی قراردادهای امتیازی ذکر شده است که بعد از پایان مدت قرارداد، تاسیسات و تجهیزات انجام پروژه نفتی در منطقه باقی بماند و متعلق به کشور میزبان باشد.

۲-۲- **قرارداد مشارکت در تولید** به مجموعه‌ای از روش‌های معاملاتی اطلاق می‌شود که به موجب آن شرکت‌های نفتی بین‌المللی تعهد می‌نمایند ضمن تامین منابع مالی (نقدی و غیرنقدی) موردنیاز طرح نفتی و صرفاً به اتکای فواید حاصل از پروژه نسبت به ایجاد، توسعه، بازسازی، نوسازی، اصلاح و یا روزآمد کردن طرح نفتی مزبور اقدام کنند و بازپرداخت به سرمایه‌گذار از طریق اختصاص بخشی از تولیدات سرمایه‌گذار انجام شود [۳]. پیمانکار در راستای عملی نمودن عملیات، مکلف است که تمام ارقام نقد و غیرنقد از جمله ماشین‌آلات، تجهیزات، دانش فنی و فناوری مربوطه و منابع مالی مورد نیاز را تامین کند و در عملیات از این موارد استفاده نماید. در این نوع قراردادهای مالکیت تاسیسات و تجهیزات، به کشور میزبان منتقل می‌شود و وجوه آن تحت عنوان هزینه‌های سرمایه‌ای به مرور در سال‌های بهره‌برداری از میدان، مستهلک می‌گردد. در واقع، با پایان قرارداد هنوز مدت زیادی از عمر میدان باقی مانده‌است و با ادامه بهره‌برداری توسط شرکت ملی نفت یا عامل، عملیات نفتی ادامه خواهد یافت و باقی ماندن تاسیسات و تجهیزات و تملک آنها توسط دولت میزبان، لازمه ادامه فعالیت است. انتقال تاسیسات و تجهیزات، ممکن است بنا بر مفاد قرارداد در زمان نصب، یا همزمان با پرداخت وجه و استهلاک هزینه یا در زمان انقضای مدت قرارداد صورت گیرد [۵].

۲-۳- **قرارداد خدمت** در سه شکل مختلف خطرپذیر، خدمت محض (ساده) [۹] و قراردادهای مساعدت فنی [۱۰] قابل ارائه است. در قراردادهای قبلی، این قبیل تاسیسات و تجهیزات در مالکیت شرکت نفتی بود که باید مالکیت آن به شرکت ملی نفت و کشور میزبان منتقل می‌شد. اما در قراردادهای خدمت، از ابتدا این ارقام به نام شرکت ملی نفت خریداری می‌شود و متعلق به کشور میزبان است. در این نوع از قراردادهای ریسک‌ها به‌طور عمده با پیمانکار است، اما ریسک نوسان قیمت بر دوش کشور میزبان خواهد بود [۵].

۹. Pure service contract

۱۰. Technical assistance agreement

اما قرارداد امتیازی ساحلی کشور پاکستان که قراردادی مشترک میان چند شخص و پاکستان است و باید مطابق قوانین و مقررات پاکستان برای اجرای عملیات خود عمل کنند، بند مربوط به انتقال مالکیت دارایی‌ها به صورت اموال مشترک طرح شده است؛ به این معنا که مالکیت هر دارایی با هر ماهیتی که قابل پرداخت و محاسبه در حساب مشترک است. این قرارداد شامل ارائه خدمات و قراردادهایی از قبیل خرید تجهیزات نیز می‌شود که برای اقدام به این موارد، طبق اصول مناقصه رفتار می‌کنند. اگر اپراتوری به هر دلیلی مجبور به ترک قرارداد شد، مالکین باید لیست تجهیزات مورد نیاز را داشته باشند و تجهیزات اپراتوری که در حال ترک قرارداد است را نیز دریافت نمایند؛ در واقع مالکیت اموال، تحت اختیار قرارداد و دولت پاکستان است و باید در عملیات باقی بماند اما تملیک به صورت انحصاری برای صاحبان سهام است [۲۴].

در قرارداد مشارکت در تولید، انتقال مالکیت اموال منقول و غیرمنقول که توسط شرکت در عمان خریداری می‌گردد یا ساخته می‌شود و همچنین مالکیت اموال منقولی که در ارتباط با عملیات به عمان وارد شده است در پایان سال تقویمی، زمانی که هزینه‌های این موارد باز یافت شده است، به طور خودکار به دولت منتقل می‌شود. اما در قرارداد مشارکت در تولید نامیبیا [۲۷] پیمانکار تا دو سال قبل از خاتمه قرارداد فرصت دارد تجهیزات را حذف کند یا بفروشد؛ و اگر قبل از این مدت پیمانکار اقدامی انجام ندهد، این تجهیزات به ملکیت دولت میزبان درمی‌آید و سپس در خصوص اموال غیرمنقول گفته است که با درخواست دولت در زمان انصراف پیمانکار یا تسلیم قرارداد یا خاتمه قرارداد یا خاتمه پیش از موعد قرارداد، این اموال به ملکیت میزبان درمی‌آید. اگر دولت فروش اموال منقول را از پیمانکار برای خود بخواهد پیمانکار مجبور است بپذیرد. مدت زمانی که برای انتقال در این موارد ذکر شده است برای تسلیم یا انصراف باید کمتر از ۹۰ روز قبل از خاتمه قرارداد باشد و برای خنثی شدن، کمتر از ۱۸۰ روز قبل از خاتمه قرارداد باید اقدام نماید [۱۴].

در قرارداد مشارکت در تولید ترکمنستان، زمین‌های خریداری شده برای عملیات نفتی به محض خرید توسط پیمانکار

شود و یا قرارداد اجاره بین مالک و پیمانکار به هر دلیلی خاتمه یابد. برای جلوگیری از بروز چنین مشکلاتی، در قراردادهای منعقد شده، پیمانکار ملزم است تا در صورت تمایل به اجاره تجهیزات، از قبل رضایت کشور صاحب نفت را اخذ نماید [۱۸]. در قرارداد امتیازی نوین مصر، زمان تعیین شده برای تملیک اراضی توسط کشور مصر^{۱۱} به محض خریداری و تحصیل آنهاست، اما برای دارایی‌های ثابت و متحرک زمان انتقال مالکیت متفاوت است. گاهی انتقال مالکیت دارایی‌های ثابت و متحرک به طور جزئی است؛ این دارایی‌ها به صورت تدریجی و به طور خودکار منتقل می‌شود؛ دلیل آن نیز این است که این دارایی‌ها جزئی از هزینه‌ها حساب شده و مورد باز یافت قرار گرفته است؛ در نتیجه مالک آنها باید دولت باشد. همچنین تمام نمونه‌ها و اطلاعات فنی باید بنا بر توافق شرکت ملی نفت یا در پایان قرارداد به میزبان منتقل شود. گاهی نیز انتقال مالکیت دارایی‌های ثابت و متحرک به طور کلی است؛ یعنی در پایان قرارداد یا در زمانی که مطابق این قرارداد عملیات خاتمه یابد، مالکیت این دارایی‌ها از پیمانکار به شرکت ملی نفت مصر منتقل می‌گردد [۱۷].

قرارداد امتیازی نوین برزیل، با اختصاص دادن ماده‌ای تحت عنوان «کالاهای»^{۱۲} مباحث مربوط به تجهیزات و تاسیسات را مطرح کرده است. برزیل در قرارداد خود، این ماده را به نه قسمت تقسیم کرده است که قسمت اول آن «کالاهای، تجهیزات، تاسیسات و مواد»^{۱۳} است. سپس مالکیت این اقلام را طبق قوانین داخلی برزیل در صورتی که در منطقه عملیات موجود است و کشور نیز خواهان مالکیت آنها است، در دو حالت بیان نموده است: یکی این که همه این اقلام توسط کمپانی‌ها فقط در یک منطقه عملیاتی است که باید به ملکیت برزیل درآید. دوم آن که اقلامی که در نقاط مختلف توسط شرکت‌های مختلف برای منطقه عملیات نفتی مورد امتیاز در حال استفاده است، در طول مدت قرارداد صاحب امتیاز حق استفاده از این تجهیزات را دارد. در واقع، مالک برزیل است اما در مدت زمان قرارداد صاحب امتیاز حق استفاده از آنها را دارد و اگر نسبت به مالکیت آنها تا قبل از تکمیل شدن عملیات اقدام نماید، مالکیت متعلق به صاحب امتیاز خواهد بود [۱۶].

any earlier termination thereof or the earlier relinquishment or surrender of the License Area or any part thereof, if by notice in writing requested to do so by the Minister, deliver to the Government any plant, pipelines, pumps, machinery of an immovable nature and any other Immovable Assets owned and used by the Company in or in connection with the License Area.

۱۱ Arab Republic of Egypt.

۱۲ Goods

۱۳ Goods, Equipment, Installations and Materials

۱۴ 17.5: Subject to any right the Company may have to occupy any Land in terms of any other petroleum agreement and the terms of this clause, the Company shall at the end of the term of this Agreement or on the date of

پیمانکار بعد از بازیافت کامل هزینه‌های پرداخت‌شده توسط پیمانکار، یا در پایان قرارداد به مالکیت دولت درمی‌آید. به‌عنوان آخرین نمونه قرارداد مشارکت در تولید، قرارداد کشور تانزانیا [۲۵] مورد بررسی قرار گرفت. در این قرارداد مالکیت دارایی‌های منقول مورد استفاده در عملیات مورد توافق در زمان انقضاء یا خاتمه قرارداد به دولت منتقل می‌شود و تمام دارایی‌های ثابت متعلق به پیمانکار، در عملیات نفتی در زمان انقضاء یا خاتمه قرارداد با کمتر از یک ماه فرصت برای اقدام به انتقال مالکیت این اموال یا در زمانی که هزینه‌های کامل تملیک این تجهیزات خارج از هزینه‌های نفت و گاز بازیافت شده باشد به مالکیت شرکت توسعه نفت تانزانیا^{۱۷} درمی‌آید، البته هرکدام که زودتر رخ داد، طبق همان عمل می‌شود. این تملیک با اطلاع کتبی به پیمانکار انجام می‌شود. مالکیت دارایی‌های عملیات مشترک نیز مثل دارایی‌های ثابت به مالکیت شرکت توسعه نفت درمی‌آید [۲۵].

زمان انتقال مالکیت تاسیسات و تجهیزات در قراردادهای خدمت نیز متفاوت است؛ در قرارداد خدمت فیلیپین [۳۰] تمامی اموالی که براساس برنامه و بودجه کاری توسط پیمانکار خریداری، نصب یا ساخته می‌شود، باید تا زمان خاتمه قرارداد در مالکیت وی قرار داشته باشد. به محض خاتمه قرارداد، پیمانکار مکلف است با دریافت هزینه اموال خریداری شده از کارفرما مالکیت این اموال را به کارفرما منتقل کند. تمام مواد، تجهیزات، شاخه‌های نصب‌شده و دیگر تاسیسات نصب‌شده یا جای‌گذاری شده در منطقه قرارداد که قابلیت انتقال دارد، توسط پیمانکار در طول یک سال بعد از خاتمه قرارداد به اداره امور انرژی واگذار خواهد شد^{۱۸}. قانون اساسی فیلیپین، مشارکت و مالکیت خارجی‌ان در اکثر فعالیت‌های اقتصادی را محدود به چهل درصد سرمایه می‌سازد؛ البته طبق همین قانون در صورتی که رئیس جمهور موافقت‌نامه کمک‌های فنی و مالی با شرکت‌های خارجی در زمینه پروژه‌های بزرگ امضا کند، امکان مالکیت کامل بیگانگان وجود دارد. در قانون نفت فیلیپین تنها مدل قرارداد نفتی که مجاز شناخته شده است، قراردادهای خدماتی است و طبق قانون

یا از زمانی که این موافقت‌نامه خاتمه یابد، جزء اموال دولت خواهد شد [۲۶]. همه دارایی‌های منقول و غیرمنقول که توسط پیمانکار بدست آمده است و برای عملیات نفتی استفاده می‌گردد، از همه وام‌ها و هزینه‌ها آزاد است. این دارایی‌ها در زودترین تاریخی که با اهداف مالیاتی تخفیف یافته‌اند یا در زمان خاتمه این قرارداد، به مالکیت دولت در می‌آیند^{۱۵}. اما قرارداد مشارکت در تولید غنا [۲۳]، با ماده‌ای تحت عنوان مالکیت و کنترل کالاها و تجهیزات، وضعیت انتقال مالکیت این موارد را شرح داده است. مالکیت دارایی‌های فیزیکی و نفت را به‌طور هم‌زمان و در یک ماده تحت مالکیت دولت میزبان قرار داده است و سه حالت برای زمان انتقال مالکیت در این قرارداد بیان شده است: یکی انتقال مالکیت در زمان خاتمه قرارداد است که پیمانکار تا قبل از خاتمه، قراردادی برای انتقال منعقد نکرده باشد^{۱۶}. دیگری انتقال مالکیت در زمان بازیافت کامل هزینه‌ها است و مورد سوم نسبت به فروش اموال منقول و غیرمنقول استفاده شده در عملیات است که پیمانکار باید قیمت معقولی به دولت میزبان ارائه دهد.

قرارداد مشارکت در تولید اندونزی [۲۹] در ماده‌ای با عنوان مالکیت تجهیزات و در دو بند مختصر و ساده از وضعیت تملیک این تجهیزات گفته است. برای انتقال مالکیت این اقلام به دولت: یکی به محض خرید در داخل و دیگری به محض ورود تجهیزات واردتی، به ملکیت کشور اندونزی درمی‌آید. همچنین قرارداد مشارکت در تولید نیجریه [۲۸]، انتقال مالکیت نسبت به زمین و اموال منقول بعد از خرید مشارکتی پیمانکار و میزبان با یکدیگر بعد از بازیافت هزینه‌ها است و تجهیزات ثابت خریداری شده یا کسب شده توسط پیمانکار برای استفاده در عملیات نفتی با خاتمه قرارداد به میزبان تعلق می‌گیرد.

در قرارداد مشارکت در تولید کردستان عراق [۲۱]، انتقال مالکیت دارایی‌های بدست آمده در طول دوره اکتشاف توسط پیمانکار برای عملیات نفتی، باید در مالکیت پیمانکار یا پیمانکاران فرعی آن باقی بماند. اما در طول دوره توسعه، موضوع ماده ۲۱، همه تجهیزات کسب‌شده برای عملیات نفتی توسط

fill cost thereof has been recovered...ii) the agreement is terminated and contractor has not disposed of such assets...

۱۷ Tanzania Petroleum Development Corporation

۱۸ 11.2: All materials, plants, equipment and other installations erected or placed on the contract area of a movable nature by the contractor shall remain the property of contractor unless not removed here from within one year after termination of this contract in which case, ownership shall be vested with the office of energy affairs...

22.2: All Assets, whether fixed or movable, acquired and owned by Contractor for use in Petroleum Operations. Here under, shall become the property of Competent Body free from all mortgages and other encumbrances, upon the earlier of the date upon which: (i) such Assets have been fully depreciated for Turkmenistan's Profit Tax purposes; or (ii) this Agreement is terminated.

19.1: GNPC shall be the sole and unconditional owner of all physical assets other than those to which Article 19.3 or 19.4 apply, which are purchased, installed, constructed or used in petroleum operations are from the time that the

اجاره‌ای نشده‌است؛ اما در قرارداد امتیازی مصر، پیمانکار و شرکت سرمایه‌گذاری مشترک می‌توانند آزادانه به کشور مصر واردات انجام دهند و اموال اجاره‌ای به‌جز تجهیزات رایانه‌ای نرم‌افزار و سخت‌افزار در پایان قرارداد به‌طور آزادانه قابل صدور انتقال می‌باشد [۱۷]. نکته جالب توجه نیز در قرارداد امتیازی برزیل وجود دو کلمه اجاره و کرایه^{۲۰} است؛ درواقع، به‌طور واضح و مشخص اقدامات و هزینه‌های مربوط به اجاره کردن و اجاره‌نامه و از طرف دیگر، بهای اجاره و کرایه را جزئی از وظایف صاحب امتیاز می‌داند. اگرچه به‌طور مستقیم صحبتی درخصوص مالکیت این اقلام به میان نمی‌آید، اما بسیار واضح است که تمامی مسئولیت این اقلام بر دوش صاحب امتیاز است و در پایان زمان اجاره، این اموال به مالکیت موجر برمی‌گردد [۱۶].

در قراردادهای مشارکت در تولید نیز اموال اجاره‌ای و اموالی که متعلق به پیمانکاران یا کارمندان شرکت است را از مبحث انتقال مالکیت خارج کرده است و مقررات مالکیت را بر این موارد اعمال نمی‌کند. قراردادهای ترکمنستان، غنا، نیجریه، تانزانیا و کردستان عراق مقررات این قراردادهای را نسبت به دارایی‌ها و تجهیزات مورد استفاده در عملیاتی که متعلق به شخص ثالث یا مربوط به قراردادهای فرعی است قابل اعمال نمی‌دانند. کشور لیبی بیان می‌کند که درآمدهای حاصل از فروش یا استفاده توسط شخص ثالث از موادی که طبق این قرارداد جزء اموال دولت حساب شدند باید انحصاراً متعلق به دولت باشد.

در قراردادهای خدمت، مثل قرارداد آنگولا و عراق نیز مقررات مربوط به انتقال مالکیت را نسبت به اموال اجاره‌ای جاری نمی‌داند و در قرارداد خدمت فیلیپین، اگر اموالی در رهن باشد یا اشخاص ثالثی نسبت به این موارد حقوقی پیدا کرده باشد، کارفرما می‌تواند پذیرش این اموال را منوط به فک رهن یا تسویه حقوق شخص ثالث نماید [۳۰].

۵- وضعیت اموال بلااستفاده

در مورد اموال بلااستفاده، در قراردادهای امتیازی چیزی ذکر نشده است. برخی شرط سالم و قابل استفاده بودن را بیان کردند که می‌تواند مویدی بر انتقال اموال بلااستفاده به میزبان نیز باشد؛ یا نسبت به سایر روش‌های انتقال، اموال بلااستفاده نیز به همان شکل به پیمانکار یا میزبان و یا اشخاص دیگر منتقل شود.

اکتشاف و توسعه نفت ۱۹۷۲ فیلیپین، اصل را بر قراردادهای خدماتی محض گذاشته است. اما در قرارداد خدمت کشور آنگولا [۳۱] تا قبل از تصویب قانون فعالیت‌های نفتی، مصوب ۲۰۰۴، پروژه‌ها را در قالب مشارکت در سرمایه‌گذاری انجام می‌داد؛ اما بعد از آن به سمت قراردادهای مشارکت در تولید و خدمت رفت. دارایی‌های فیزیکی خریداری شده توسط پیمانکار برای اجرای طرح‌های کاری و بودجه، هنگام خرید، به مالکیت شرکت ملی نفت آنگولا درمی‌آید و اگر در خارج از کشور خریداری شده باشد، به محض ورود به آنگولا جزء اموال شرکت ملی نفت می‌شود. همچنین با نگاهی به قانون اساسی عراق خواهید دید که در حکومت منطقه‌ای کردستان، قراردادهای مشارکت در تولید را برای بهره‌برداری از منابع نفت و گازی خود منعقد می‌کند، درحالی‌که حکومت فدرال عراق از رژیم قراردادهای خدماتی ریسک‌پذیر استفاده می‌کند [۲]. تمام دارایی‌هایی که توسط پیمانکار بدست می‌آید و یا دارایی‌هایی مرتبط با عملیات نفتی که هزینه آنها مطابق قرارداد، موضوع بازیافت است، بعد از ورود آنها به عراق متعلق به دولت عراق خواهد بود^{۱۹}.

۴- وضعیت اموال اجاره‌ای و اشخاص ثالث

به‌طور کلی در بیشتر قراردادهای بررسی شده، موضوعات اموال اجاره‌ای و اشخاص ثالث مورد توجه قرار گرفته است. در مورد اقلامی که خریداری نمی‌شود و یا به هر دلیلی خرید آنها ممکن نیست و صرفاً توسط پیمانکار برای استفاده در پروژه اجاره می‌شود، بحث انتقال مالکیت به دولت میزبان مطرح نمی‌شود و به نوعی حاوی مقرراتی در خصوص امکان بازگرداندن و صادرات آزادانه اقلام اجاره‌ای است. گاهی اوقات، پیمانکار به جای خریداری تجهیزات مورد استفاده خود، آنها را اجاره می‌کند و همیشه این امکان وجود داشت که مالک اصلی تجهیزات مزبور درحالی‌که میدان در حال تولید است، خواستار تجهیزات خود شود و یا قرارداد اجاره بین مالک و پیمانکار به هر دلیلی خاتمه یابد. برای جلوگیری از بروز چنین مشکلاتی، در قراردادهای منعقدشده حاضر، پیمانکار ملزم است تا در صورت تمایل به اجاره تجهیزات، از قبل رضایت کشور صاحب نفت را اخذ نماید [۱۸].

در قرارداد امتیازی پاکستان [۲۴] صحبتی درخصوص اموال

the provisions of this contract, shall become the property of ROC upon their landing in the Republic of Iraq.

۲۰ Lease & Rent

19 Iraq Draft Technical Service Contract, 22.1: All assets acquired and/or provided by Contractor or Operator, in connection with or in relation to petroleum operations, the costs of which are subject to recovery in accordance with

۶-۲ در قراردادهای مشارکت در تولید، پیمانکار می‌تواند

به‌صورت رایگان از تجهیزات مزبور استفاده نماید؛ اما وظیفه حفظ آنها به‌صورت مناسب و انجام امور مربوط به بیمه نیز از وظایف پیمانکار است [۱۸]. برای مثال در قرارداد ترکمنستان و غنا، پیمانکار حق استفاده رایگان از این اقلام را دارد اما در طول استفاده از این دارایی‌ها مسئول حفظ، تعمیر، پوشش مناسب و نگهداری آنها است. شرکت ملی نفت مسئول پرداخت متقابل هزینه‌های تعمیر یا جایگزینی تجهیزات و دارایی‌هایی است که توسط شرکت ملی نفت برای عملیات فراهم شده باشد و پیمانکار به آنها نیازی نداشته باشد [۲۳ و ۲۶]. در قرارداد نیجریه نیز وضعیت به همین شکل است و در صورتی که دولت تمایل به استفاده از این تجهیزات در خارج از منطقه قراردادی داشته باشد، چنین استفاده‌ای باید تحت شرایط توافق شده بین طرفین باشد و حق استفاده پیمانکاران از این تجهیزات خریداری شده باید با خاتمه قرارداد یا انقضا آن (هر کدام که زودتر رخ دهد)، متوقف شود [۲۸]. قراردادهای مشارکت در تولید کردستان عراق و تانزانیا به‌عنوان آخرین نمونه‌های بررسی شده در خصوص هزینه‌های مربوط به مالکیت دارایی‌ها، علی‌رغم شباهت زیاد به سایر قراردادهای مشارکت در تولید، اطلاعات دقیق‌تری بیان شده است. این دو قرارداد یکی از روش‌های انتقال مالکیت دارایی‌ها را براساس پرداخت هزینه‌ها می‌داند؛ یعنی زمانی که هزینه‌های کامل تملیک این تجهیزات خارج از هزینه‌های نفت و گاز بازیافت شده باشد (در این خصوص بازیافت هزینه‌های مالکیت دارایی‌های موردنظر نباید بعد از ۹۰ روز از بازیافت هزینه‌ها باشد). دارایی‌ها و تجهیزاتی که درصدی از هزینه‌های آن بازیافت شده است، هرگاه بیش از پنجاه درصد هزینه آنها بازیافت شده باشد، میزبان با پرداخت مابقی هزینه مالک آنها می‌گردد، مگر آن که طور دیگری توافق شده باشد. پیمانکار نسبت به تاسیسات و تجهیزاتی که قصد فروش یا دفع آنها را دارد، باید تقدم را به دولت میزبان بدهد و باید بهترین استانداردهای و عرف بین‌المللی و بیمه مدل (۲۰۰۹) را مطابق قرارداد برای این موارد رعایت کند [۲۱ و ۲۵].

۶-۳ در قراردادهای خدمت مانند قرارداد فیلیپین،

عراق و آنگولا تا زمانی که مالکیت دارایی در عملیات به کارفرما منتقل نشده است، مسئولیت نگهداری از این اموال و خسارات

اما در قرارداد مشارکت در تولید غنا تمامی تجهیزات دیگری که تحت شمول این قرارداد نیست و همه تجهیزات پیمانکاران فرعی، آزادانه و رایگان توسط پیمانکار یا پیمانکاران فرعی آن می‌تواند صادر گردد [۲۳].

در قراردادهای خدمت مانند سایر قراردادهای اموال بلااستفاده زیاد سخنی نگفته است. در قرارداد فیلیپین، در صورتی که کارفرما به برخی از اموال مذکور نیازی نداشته باشد، پیمانکار مکلف است که ظرف یک سال از تاریخ خاتمه قرارداد یا به مدتی که طرفین توافق می‌کنند اموال مزبور را به هزینه خود از ناحیه قرارداد خارج نماید [۳۰]. در این قرارداد پیمانکار مکلف است مالکیت دارایی‌های استفاده شده را همان‌طور که هستند به کارفرما انتقال دهد. در قرارداد خدمت آنگولا تکلیف شده است که اموال خریداری شده باید در عملیات نفتی مورد استفاده قرار گیرد. کارفرما می‌تواند اموال خود را که مازاد بر نیاز پیمانکار در منطقه موجود است از منطقه خارج نماید و در جای دیگری استفاده کند؛ بدون آن که بر مالیات تاثیری داشته باشد [۳۱].

۶- هزینه‌های مربوط به انتقال مالکیت دارایی‌ها

در مبحث مربوط به هزینه‌های انتقال مالکیت دارایی‌ها، معمولاً به حق استفاده از این دارایی‌های و حقوق مربوط به صادرات و واردات آنها اشاره شده است. مانند قرارداد امتیازی مصر که در طول مدت توافق، شرکت ملی نفت به‌عنوان پیمانکار و شرکت سرمایه‌گذاری به‌صورت مشترک در عملیات نفتی حق استفاده و بهره‌برداری از تمام دارایی‌های ثابت و متحرک که در این قرارداد ذکر شده است را دارند [۱۷]. در این قسمت در سه گروه امتیازی، مشارکت در تولید و خدمت، هزینه‌های مرتبط با مالکیت دارایی‌ها بررسی خواهد شد.

۶-۱ در نمونه قراردادهای امتیازی برزیل و پاکستان، به

خرید خدمات و کالاها براساس مناقصات تاکید شده است و بر مبنای حسابی مشترک است. دارنده امتیاز در عملیات نسبت به تجهیزات موجود، مسئول است و هزینه خرید یا اجاره‌بها و سایر اعمال دیگر بر دوش دارنده امتیاز است. مانده‌های حفاری، تجهیزات حفاری یا دیگر تجهیزاتی که به حدی آسیب دیده‌اند و غیرقابل تعمیر شده‌اند، ممکن است در یک قیمت توافق شده با توجه به هزینه استهلاک و حمل‌ونقل محاسبه شوند. تجهیزات، امکانات و خدمات رفاهی متناسب با نرخ رایج استفاده در عملیات است. هزینه‌ها و مخارج مربوط به تجهیزات در این قرارداد، همواره محاسبه خواهد شد و در صورت آسیب دیدن این اقلام با توافق و گفت‌وگو برای جبران آن تصمیم می‌گیرند [۱۶ و ۲۴].

موظف به انتقال فناوری، تجربه و دانش در سطح مدیریتی است و صرفاً محدود به فناوری مبتدی و ساده نیست [۲۱]. در هر سه نوع قراردادهای امتیازی، مشارکت در تولید و خدمت، دولت‌ها می‌توانند با انتقال مالکیت این تجهیزات و تاسیسات به خود و اگر شرایط انتقال مفید فراهم شده باشد، نسبت به انتقال فناوری از طریق مهندسی معکوس اقدام نمایند. البته کشورهای دارای فناوری برای حفظ برتری خود، اصولاً شرط محرمانگی را ذکر می‌کنند تا منافع دارنده فناوری و انحصار خود از بین نرود [۱].

۸- سایر قراردادهای صنعتی

۸-۱- قراردادهای بی.او.تی

قراردادهای مختلفی براساس این سیستم، از قبیل قراردادهای بی.او.تی یا بی.او.و منعقد شده است. این قرارداد به این معنا است که پروژه‌ای با مجوز دولت توسط یک شرکت خصوصی ساخته می‌شود و پس از ساخت، برای مدتی معین مورد بهره‌برداری آن شرکت قرار می‌گیرد و پس از انقضای مدت قرارداد، پروژه به دولت طرف قرارداد منتقل می‌شود [۱۲]. عده‌ای بر این عقیده‌اند که قراردادهای بی.او.تی، نسل جدید قراردادهای اعطای امتیاز است. اما در مقام مقایسه می‌توان گفت که قراردادهای امتیازی منحصر به میادین نفتی است؛ در حالی که قرارداد بی.او.تی علاوه بر معادن در طرح‌های صنعتی هم استفاده می‌گردد. ثانیاً، قرارداد بی.او.تی مجموعه‌ای از قراردادها است که هر یک در هر مرحله پروژه، جهت نیل به مقصود، حقوق و تعهدات طرفین را تنظیم می‌نماید؛ در حالی که قرارداد امتیازی این پیچیدگی برخوردار نیست. ثالثاً، مدت قراردادهای امتیازی طولانی‌تر از بی.او.تی است. رابعاً، در قراردادهای امتیازی در مدت بهره‌برداری، مبلغی را طبق الگوی مندرج در قرارداد به دولت میزبان پرداخت می‌نمایند؛ در حالی که در بی.او.تی در مدت بهره‌برداری تا استهلاك کامل هزینه‌ها و سود سرمایه‌گذار، مبلغی به دولت میزبان پرداخت نمی‌شود [۱۳]. مقایسه این قرارداد با قراردادهای ای.پی.سی نشان می‌دهد که محور اساسی در هر دو قرارداد، ساخت پروژه و مهیا نمودن کلیه اقدامات لازم برای ساخت است. ولی قرارداد بی.او.تی گستردگی، پیچیدگی و مدت زمان بیشتری را دارد؛ زیرا بعد از ساخت، نوبت به بهره‌برداری و سپس انتقال است که در این میان وظایف دیگری نیز ایفا می‌نماید. شاید بتوان گفت که قرارداد ای.پی.سی خود جزئی از

وارده به آنها بر عهده کارفرما قرار دارد^{۲۱}. پیمانکار حق دسترسی به دارایی‌های موردنیاز عملیات نفتی را خواهد داشت و می‌تواند هزینه مربوط به این تجهیزات را مطالبه نماید. در صورتی که پیمانکار به‌طور کامل سرمایه‌گذاری خود را در مواد، تجهیزات یا درخت‌واره‌های متحرک یا دیگر تاسیسات نصب‌شده در منطقه قرارداد بازیابی می‌کند؛ باید مالکیت این ارقام را بعد از استفاده، همان‌طور که هست انتقال دهد [۲۱ و ۳۰].

۷- فناوری

فناوری را می‌توان مجموعه‌ای پویا از تجربه، دانش و مهارت تعریف کرد که در فرآیند تولید و خدمات کاربرد دارد و انتقال آن یعنی جابه‌جایی از محلی به محل دیگر البته وابسته به شکل و فناوری موضوع انتقال است [۱۴]. اغلب شرایط انتقال فناوری معلول الزامی است که قوانین و مقررات کشورهای داخلی مقرر نموده است؛ این‌گونه قوانین، نهادهای مربوطه را ملزم می‌کنند که در قراردادهای خود با شرکت‌های خارجی چنین الزامات و مقرراتی را درج نمایند [۱]:

۱- آموزش پرسنل داخلی؛

۲- استفاده از خدمات و کالاهای داخلی؛

۳- استخدام پرسنل کشور میزبان؛

۴- واگذاری ابزار، لوازم و ماشین‌آلات مورد بهره‌برداری در عملیات نفتی؛

۵- اسیس، نصب و راه‌اندازی پالایشگاه و صنعت پتروشیمی.

در قراردادهای امتیازی به‌ندرت با انتقال فناوری و مشارکت میزبان در عملیات مواجه خواهیم شد؛ اما برای مثال در قرارداد مشارکت در تولید کردستان عراق یا قرارداد خدمت فیلپین ماده‌ای تحت عنوان پرسنل، آموزش و مساعدت فنی وجود دارد. در قرارداد کردستان عراق به آموزش این پرسنل اشاره شده است و جزئی از نفت هزینه محسوب شده است. پیمانکار قبل از خاتمه اولین سال قرارداد باید به دولت در زمینه مساعدت فنی و تدارکات در عملیات نفتی، از جمله زمین شناسی در محاسبه سخت‌افزار، نرم‌افزار و تجهیزات دیگر به‌عنوان منابع طبیعی موردنیاز طبق ارزش دلار کمک کند. البته شکل چنین کمکی باید به توافق طرفین رسیده باشد و هزینه‌های عملیات نفتی طبق مقررات موجود در قرارداد توسط پیمانکار بازیافت خواهد شد. همچنین در این قرارداد علاوه بر موارد ذکر شده، پیمانکار

Sonangol when purchased in Angola, or if purchased abroad, when landed in Angola.

۲۱ RISK Service Agreement, Angola, 31.1: Physical assets, purchased by Contractor for the implementation of the work plans and budgets become the property of

دیگری از قبیل مشاور نیز حضور دارند، مانند قراردادهای طرح و ساخت^{۲۳} و یا کلید در دست. در قرارداد ای.پی.سی موضوع پروژه تخصصی است و امکان حضور پیمانکار فرعی نیز وجود دارد. اما در قراردادهای بی.اوتی.تی تامین مالی با پیمانکار خواهد بود و کارفرما فاقد پتانسیل مالی و اجرای پروژه است، که علاوه بر جذب سرمایه به جذب فناوری نیز نیاز دارد. در این قرارداد مالکیت فقط برای مدتی با پیمانکار است. حجم مالی و زمان اجرای بیشتری بر دوش پیمانکار است. موضوع پروژه خدمات عمومی است و امکان حضور پیمانکاران فرعی نیز هست [۹]. پیمانکار پیش از تحویل دادن کارها به کارفرما، ملزم به آموزش کارکنان است و در واقع تکمیل کارها و تاسیسات و فرآیند تحویل آنها صرفاً پس از اجرای تعهد مزبور محقق خواهد شد [۱۰].

۹- نتیجه گیری

با کشف نفت، نیاز به تنظیم قواعد قانونی و قراردادی برای اجرای عملیات‌های نفتی و عواملی مثل تعیین سرنوشت تاسیسات و تجهیزات ملموس گشت. با بررسی قراردادهای بالادستی نفت و گاز (امتیازی، مشارکتی و خدمت) رویکرد کشورها نسبت به دارایی‌ها مورد تحلیل قرار گرفت. در قراردادهای امتیازی، صاحب امتیاز مسئول تهیه و انتقال این اقلام به میزبان است؛ اما عمر طولانی این قراردادهای تاسیسات و تجهیزات را از قابلیت انتفاع خارج می‌کند و صاحب امتیاز نیز مایل به صرف هزینه و خروج آنها از منطقه عملیاتی نیست. اگرچه مالکیت مفهومی مثبت تلقی می‌گردد و برای انتقال فناوری نیز مفید است، اما پیامدهایی از قبیل آلودگی‌های زیست محیطی نیز دارد که هزینه‌های بسیاری بر دوش مالک قرار می‌دهد. در قراردادهای مشارکتی به دلیل فزاینده‌ی عملیات، کاهش زمان قرارداد و مشارکت میزبان در عملیات، انتقال مالکیت تجهیزات، سودمندتر از قرارداد امتیازی خواهد بود. در قرارداد خدمت، پیمانکار موظف به ارائه خدمات و اجرای عملیات است و برخلاف دو نوع قرارداد قبلی، از ابتدا میزبان مالک دارایی‌ها است و به نام شرکت ملی نفت میزبان خریداری می‌گردند. اما در سایر قراردادهای صنعتی از جمله بی.اوتی و ای.پی.سی، انتقال مالکیت دارایی‌ها مقداری متفاوت‌تر از قراردادهای بالادستی است. در بی.اوتی مالکیت در مدت کوتاهی با پیمانکار است و در ای.پی.سی مالکیت از ابتدا تا انتها با کارفرما خواهد بود. بنابراین قراردادهای رویکردهای یکسانی ندارد، حتی یک قالب قراردادی رویه یکسانی در پیش نگرفته

قرارداد بی.اوتی است؛ زیرا شرکت پروژه یا همان کنسرسیوم، اجرای تعهدات در مورد ساخت پروژه را به پیمانکاران مجرب واگذار می‌نماید که در قالب همان قرارداد ای.پی.سی این فرایند برگزار می‌شود. از طرف دیگر، موسسات مالی که اعطای تسهیلات می‌نمایند، شرکت پروژه را ملزم می‌نمایند که ساخت پروژه را به صورت کلید در دست^{۲۲} به پیمانکاران مجرب که توانایی فنی و اجرایی لازم برخوردارند، واگذار نماید تا ریسک و مخاطرات شرکت کاهش یابد [۱۲].

۸-۲- قراردادهای ساخت پروژه یا همان طراحی، تامین تجهیزات و ساخت

این قراردادها یکی از مهم‌ترین بخش‌های قراردادهای بی.اوتی.تی است؛ زیرا بیشترین منابع مالی و سرمایه شرکت در این بخش هزینه می‌شود و ثانیاً، کیفیت طراحی و شیوه اجرای عملیات ساخت تاسیسات، تاثیر بسزایی بر مخارج پروژه در دوره ساخت و جریان درآمدزایی و بهره‌وری پروژه در دوره بهره‌برداری خواهد داشت، ثالثاً، تاخیر در تکمیل عملیات ساخت بر اقتصاد پروژه آثار مخربی بر جای می‌گذارد. در سال‌های اخیر استفاده از این قرارداد یا با کمی مسامحه، قراردادهای کلید در دست، برای ساخت پروژه به ویژه پروژه‌های زیربنایی رشد چشم‌گیری داشته است. برای انتقال مالکیت دارایی‌های پروژه، این قراردادهای بسیار مشابه قراردادهای خدمت است و نسبت به برچیدن کارهای ناقص و پاک‌سازی پروژه گفته شده که اگر نواقص و آسیب‌های وارده به تاسیسات به سرعت در سایت پروژه قابل رفع نباشد، بعد از رضایت کارفرما، پیمانکار مجاز است اقلام ناقص یا آسیب‌دیده را از سایت پروژه خارج کند و کارهای اصلاحی روی آن انجام دهد. همچنین بعد از دریافت گواهی اجرای تعهدات به وسیله پیمانکار، وی متعهد است کلیه تجهیزات و ماشین‌آلات خود، مواد زائد، زباله و کارهای موقتی خود را برچیده و از سایت خارج کند. اگر ظرف ۲۸ روز پیمانکار اقدامی در این راستا انجام ندهد کارفرما می‌تواند این اقلام را به فروش برساند یا در راستای برچیدن آنها عمل کند [۷]. در مقایسه قراردادهای ای.پی.سی و بی.اوتی آمده است: هزینه‌ها در قرارداد ای.پی.سی با کارفرما است و کارفرما توان مالی و فنی اجرای پروژه را دارد و برای بهینه‌سازی، برون‌سپاری انجام می‌دهد. مالکیت از ابتدا تا زمان تحویل نیز با کارفرما است. در این قرارداد حجم مالی و زمان اجرای کمتری بر دوش کارفرما قرار دارد. از نظر عوامل می‌توان گفت که دو یا چند عاملی است، به این معنا که علاوه بر طرفین قرارداد اشخاص

مربوط به آن را نیز منتقل و میزبان را در اجرای عملیات سهیم نماید. بررسی همه این موارد در رابطه با انتقال مالکیت تاسیسات و تجهیزات نشان داد که این انتقال به صرف این که مالی به ملکیت کسی در می‌آید مفید نیست، بلکه می‌تواند تنها برای مالک جدید آن مسئولیت‌ها و هزینه‌های جدیدی ایجاد نماید. مالک اولیه این دارایی‌ها وقتی که این اموال را برای اجرای عملیات می‌آورد یا تاسیس می‌کند، حق استفاده از این اقسام را تا پایان مدت قرارداد دارد. عمر طولانی قراردادهای گاهی از عمر مفید این قبیل تاسیسات و تجهیزات بیشتر است و باقی ماندن و رهاسازی آنها برای پیمانکار نفع بیشتری دارد. با انتقال مالکیت این دارایی‌ها به میزبان، منطقه عملیاتی موردنظر آلوده می‌گردد و همچنین بار اضافی دولت و هزینه‌های او بیشتر می‌شود و نفعی از مالکیت اشیا فرسوده نخواهد برد.

درج شرط در ذیل قرارداد تابع قرارداد اصلی خواهد بود و ضمانت اجرای ضعیف‌تری دارد نسبت به این که خود شرط، قرارداد اصلی باشد. به‌خصوص وقتی انتقال مالکیت تاسیسات و تجهیزات، آثار مهم و زیادی دارد یک شرط کوتاه ذیل قرارداد اصلی کفایت نمی‌کند. همچنین قبل از درج شرط انتقال مالکیت تاسیسات و تجهیزات، کشورها باید به طول دوره قرارداد خود توجه نمایند و عمر میدان نفتی و عمر مفید تاسیسات و تجهیزات در آن مشخص باشد تا صرفاً مالک اشیا فرسوده نشود و بتواند به گونه‌ای نفع ببرد و همراه با انتقال مالکیت دارایی‌ها، دانش فنی و مجوزهای لازم را نیز بخواهند.

می‌توان گفت که انتقال مالکیت تاسیسات و تجهیزات به میزبان در قراردادهای مشارکتی دارای نتایجی به مراتب سودمندتر از قراردادهای امتیازی است و در قرارداد خدمت، از همان ابتدا مالکیت با میزبان است و منافع مرتبط با این مالکیت و انتقال نیز به میزبان تعلق می‌گیرد. سایر قراردادهای صنعتی نیز رویکردی متفاوتی دارد و برای مدتی پیمانکار، مالک است و بعد از آن دارایی‌ها به میزبان منتقل می‌شود یا از همان ابتدا میزبان مالک است و هر کدام در دوره‌ای که مالک هستند، ملزم به رعایت حقوق و تعهدات ناشی از مالکیت دارایی‌ها هستند.

است. تفاوت در قوانین و مقررات داخلی کشورها از دلایل این امر است که شایسته بود حداقل رویه یکسانی برای یک قالب قراردادی انتخاب شود تا از ابهامات و اختلافات کاسته شود و هم منجر به توسعه روابط، صلح و شفافیت گردد. در طول دوره عملیات، اکثر قراردادهای که مالک را کشور میزبان می‌شناسند به پیمانکار حق استفاده آزادانه و رایگان مشروط بر پذیرش مسئولیت و استفاده مناسب داده‌اند. اکثر قراردادهای انتقال مالکیت نسبت به اموال اجاره‌ای را اعمال نمی‌کنند و اموال بلااستفاده با شرایط خاص و پرداخت هزینه قابل انتقال خواهد بود.

در رابطه با هزینه‌ها، در بند مربوط به انتقال مالکیت تاسیسات و تجهیزات، صرفاً منظور هزینه‌های مربوط به انتقال مالکیت، تعمیر، نگهداری و دیگر هزینه‌های مرتبط با انتقال مالکیت تاسیسات و تجهیزات است. مبحث بازیافت هزینه‌ها از زمان قراردادهای مشارکتی مطرح شد و در قراردادهای خدمت تمامی هزینه‌ها بر دوش پیمانکار نهاده شد. در این رابطه، بیشتر حق استفاده از دارایی‌های موجود در عملیات و حقوق مربوط به صادرات و واردات بیان شده‌است. در خصوص مباحث مربوط به هزینه‌ها همچنین می‌توان گفت که شرط مسئولیت برای از بین رفتن تاسیسات و تجهیزات و جایگزینی آن با تجهیزات جدید به‌ندرت در قراردادهای دیده شده است؛ اما برخی کشورها برای پیمانکار یا عامل وضعیتی را پیش‌بینی کرده‌اند که اگر آسیبی وارد شد و این دارایی‌ها از بین رفت، تاسیسات جدید جایگزین کند و در صورتی که به وظیفه خود عمل نکرد، او را از بازیافت هزینه‌های آن محروم می‌نماید.

با توجه به قراردادهای شاهد آنیم که گاهی کشورها بند مربوط به انتقال مالکیت تاسیسات و تجهیزات و انتقال فناوری را یک‌جا آورده‌اند. در بند انتقال فناوری مواردی مثل آموزش پرسنل و استفاده از کالاهای داخلی و انتقال تاسیسات و تجهیزات و نصب و ساخت آنها مطرح می‌شود. با انتقال دارایی‌های فیزیکی به کشور میزبان که اکثراً نیز کشورهای در حال توسعه هستند؛ نمی‌توان گفت که فناوری آن به‌طور کامل منتقل می‌شود؛ بلکه در جریان این انتقال می‌بایست دارنده این فناوری، دانش فنی

فهرست منابع

- [۱] اسلامی شهربابکی، میترا؛ "اثر انتقال مالکیت تاسیسات و تجهیزات نفتی بر انتقال فناوری در قراردادهای بالادستی نفت و گاز"، سیزدهمین کنفرانس بین‌المللی مهندسی و تکنولوژی، اسلو، نروژ، ۱۳۹۸.
- [۲] اصغریان، مجتبی؛ قراردادهای بین‌المللی نفت و گاز (قراردادهای بین‌المللی خدماتی)، نشر خرسندی، ۱۳۹۵.
- [۳] تقی زاده انصاری، مصطفی؛ نظام حقوقی قرارداد مشارکت در تولید در صنعت نفت و گاز، چاپ دانشگاه آزاد اسلامی واحد

تهران شمال، ۱۳۹۰.

- [۴] جعفری لنگرودی، محمد جعفر؛ حقوق اموال، چاپ نوزدهم، نشر گنج دانش، ۱۳۸۷.
- [۵] حاتمی، علی و کریمیان، اسماعیل؛ حقوق سرمایه گذاری خارجی در پرتو قانون و قراردادهای سرمایه گذاری، نشر تیسرا، چاپ دوم، ۱۳۹۳.
- [۶] حاجی حسینی، حجتاله، محمدی، مهدی؛ حمیدی، مهدی؛ "دسته بندی عوامل و معیارهای موثر در انتخاب روش مناسب انتقال فناوری"، فصلنامه صنعت و دانشگاه، سال ششم، شماره ۲۱ و ۲۲، تهران، صص ۳۶-۱۹، ۱۳۹۲.
- [۷] حیدری، علی؛ قرارداد EPC از منظر حقوق اقتصادی، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق اقتصادی، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۱.
- [۸] روشن، ولی الله؛ گزارش فنی بررسی وضعیت تاسیسات فرآورش نفت خام ایران و پیشنهادات اولیه افزایش بهره‌وری تاسیسات جهاد دانشگاهی واحد خراسان رضوی، ۱۳۹۷.
- [۹] ریاست جمهوری، سازمان برنامه و بودجه کشور؛ "چکیده گزارش دوره آموزشی قراردادهای پیمانکاری (مجموعه قراردادهای پی. سی.)"، نظریه نظام فنی اجرائی خراسان رضوی، شماره ۱۶، صص ۱۳-۱، ۱۳۹۶.
- [۱۰] زارع، علی؛ مختاری، محمدرضا؛ "الگوهای قراردادهای انتقال تکنولوژی"، دانشنامه حقوق و سیاست، شماره ۲۰، صص ۲۶-۱۱، ۱۳۹۲.
- [۱۱] ساموئل، جی. روبلو (ترجمه: علی اکبر رحمانی)؛ ابزار حفاری درون چاه، نشر آلی اندیشه، جلد اول، ۱۳۹۵.
- [۱۲] سلیمانی، حسن؛ شاهسونی، شهلا؛ تحلیل حقوقی قراردادهای بی. او. تی، نشر مجمع علمی فرهنگی مجد، ۱۳۹۵.
- [۱۳] شیروی، عبدالحسین؛ "پروژه‌های ساخت، بهره‌برداری و واگذاری (بی. او. تی)"، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم انسانی دانشگاه تهران، شماره ۲۶، صص ۵۰-۳۱، ۱۳۸۰.
- [۱۴] عامری، فیصل؛ "الگوی جدید قراردادهای نفتی ایران و معضل انتقال فناوری در صنعت نفت"، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، شماره ۵۵، سال نوزدهم، صص ۱۰۷-۸۳، ۱۳۹۵.
- [۱۵] عامری، فیصل؛ "قراردادهای نفت و نقش موثر آنها در انتقال تکنولوژی"، مجله تخصصی نور، شماره ۳، صص ۴۶-۴۰، ۱۳۸۶.

[16] Brazil Model Concession Agreement for Exploration (5th ANP round), 2003.

[17] Concession Agreement, Egypt, 2001.

[18] Duval, C.; LeLeuch, H.; Pertuzio, A.; Weaver, J; *International Petroleum Exploration and Exploitation Agreements: Legal, Economic and Policy Aspects*, New York, United States: Barrows Company Inc., 2nd edition, 2009.

[19] Ernest, E.; Smith, John S.; *Materials on international petroleum transactions, Rocky mountain mineral law foundation*, third edition, 2010.

[20] Indian Draft Model Revenue Sharing Contract, (2005).

[21] Kurdistan region, Production Sharing Contract, 2007.

[22] *LDICT-English Dictionary*, version 1.7, TYGON, Ltd.

[23] Model Petroleum Agreement of Ghana, 2000.

[24] Model Petroleum Concession Agreement, Pakistan, 2009.

[25] Model Production Sharing Agreement, Tanzania, 2013.

[26] Model Production Sharing Agreement, Turkmenistan, 1997.

[27] Petroleum Agreement of Namibia, 1991.

[28] Production Sharing Contract of Nigeria, 2004.

[29] Production Sharing Contract, Indonesian, 2003.

[30] Republic of the Philippines Office of the President Manila Service Contract, 1990.

[31] Risk Service Agreement, Angola, 2006.

